

Editörden

DİN VE HAYAT

TDV - İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ DERGİSİ
SAYI: 3 - YIL: 2007

YAYIN YÖNETMENİ

Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Kadriye AVCI ERDEMLİ

EDİTÖR

Kerime CESUR

kerime.cesur@gmail.com

YAYIN EKİBİ

Abdülkerim YATĞIN

Ahmet BENSİZ

Davut ÖZGÜL

Emine ARSLAN

E. Betül ÇAKIRCA

Kerime CESUR

Mehmet YÜKSEL

Mustakim ARICI

Salim SELVİ

Sümeyye PARILDAR

Uğur YILMAZ

Üzeyir GÜR

TASHİH

Dr. A.Cüneyd KÖKSAL

REKLAM SORUMLUSU

Ömer Faruk ŞENTÜRK

GRAFİK TASARIM

Sinan ÖZDEMİR

BASIM YERİ ve TARİHİ

TDV Yay. Mat. ve Tic. İşl.

Ostim Örnek San. Sit. 1. Cad.

358. Sk. No: 11 Yenimahalle/ANKARA

Tel. 312 354 91 31 / Fax: 312 354 91 32

Ankara / 2007

ISSN: 1308 - 9595

DAĞITIM

TDV Yay. Mat. ve Tic. İşl. İstanbul 1. Şb.

Klodfarer Cad. No:14/1 Divanyolu

Eminönü/İSTANBUL

Tel: 0212 518 46 04

Faks: 0212 518 83 07

Yayınlanan yazıların hukuki-bilimsel sorumluluğu yazarlara aittir.

PARA İLE SATILMAZ

Bismillahirrahmanirrahim

Yüce Rabbimize sonsuz hamd ü senalar olsun.

Efendimiz Muhammed Mustafa'ya binlerce sâlât, âl ve ashâbına selam olsun.

Ak sakallı pîr koca bilmez ki hâli nice

Emek yimesin hacca bir gönül yıkarısa

Yunus Emre

İbadetlerin ortak amacı insanın yaratılış gayesinin, kulluğunu izhar olduğunu göstermektir. Namaz ile güne, oruç ile yıla, hac ile ömre anlam katan, aynı zamanda denetim altında tutan ibadetler, müslümana hiçbir anında yalnız olmadığını, Yüce bir varlığın gözetim ve denetimi altında bulunduğunu hatırlatır. Kulluğun kemali de her şeyi yerli yerine koymakla mümkündür. Bu açıdan baktığımızda namaz dosdoğru kılındığında namaz; oruç, ellerimiz, gözlerimiz, dilimiz de yanlıştan ve haramdan sakındığında oruç; ve hac her türlü kavgadan, dünya menfaatinden beri olduğumuzu kanıtladığımızda hac-i mebrûr olmaktadır.

İstanbul Müftülüğü Kültür Yayınları üçüncü çalışmasını, ömrümüze anlam katan, layıkıyla yerine getirildiğinde yeniden doğmuş gibi günahsız olunacağı müjdesi verilen "Hac" ibadetine ayırmış bulunmaktadır. Hac yeniden doğmamıza vesile olan yoğun anlamlar bütünüdür. Bu eserimizde, hacın kapsadığı bu anlamlar bütününden imkanların elverdiği ölçüde sizlere makaleler, hatıralar, söyleşiler sunmaya çalıştık. Mikat, ihram, telbiye, tavaf, Hacerü'l-esved, Safa-Merve, Arafat, Müzdelife, Mina, şeytan taşlama, kurban gibi hacın temel kavramlarını ve aşamalarını içeren makaleler hac anlamamıza yardımcı olmaktadır. İhram'ın sadece bir bez parçası olmadığını, mikattan hac ibadetine giriş yapan hacının dünyanın tüm kalabalığından arınıp Rabbi'nin topluluğuna karıştığını; Arafat'ta hacın zirvesine ulaştığını; şeytana atılan her taşla bir günahın atılması gerektiğini ve diğer tüm aşamaların insanın olgunluğunu tamamlamasına yardımcı olan adımlar olduğunu anlıyoruz. Allah karşısında eşitliğin zirvesinin gerçekleştiği ibadettir hac. Ten renginin önemsizliğini Malcom X'in hayatından verdiğimiz kesitlerden anlıyoruz. "Hacda Kadın" makalesi ile hacda kadının cinsiyeti ile değil kulluğu ile var olduğunun bilincine varıyoruz. Nazife Şişman hacı olmanın turist ve seyyah olmaktan ayrıldığı noktaları akıcı bir üslupla bizlere sunuyor. Söyleşi bölümümüzde Ebruzen Hikmet Barutçugil'in, sanatıyla hac arasında kurduğu bağlantıyı bulabilirsiniz. Ayrıca Ümit Meriç ve Nevzat Tahran ve Hasan Cihat Öter'le gerçekleştirdiğimiz kısa söyleşiler de zevkle okunacaktır. Hacca gitmenin öneminin yanında hac dönüşü ahlâkî olgunluğun devamının gerekliliğini anlatan "Hacca Nasıl Gidilir Nasıl Dönülür?" isimli makale, "Hacca Eğitimi Gitmek", "Hacca Çarşı Ziyareti ve Hediyeleşme Âdâbı" da faydalı olacağını umduğumuz diğer makalelerden. Portre bölümümüzde son nefesini Efendimiz'in yanbaşında vermek istediği için Medine'ye hicret eden Sami Ramazanoğlu Hocaefendi'nin hayatı anlatılmakta. Fahrettin Paşa'nın Medine Savunması, Surre Alayları, Osmanlı'nın kutsal beldelere gösterdiği hassasiyeti anlatan makaleler, Kâbe ve Ravza'daki âyetlerin değerlendirildiği makale, hac manzumeleri ve hac literatürü makaleleri ve şiirlerden oluşan bir dosya ile karşınızdayız.

İlkemiz sizlere en iyiyi sunabilmektir. Yayın kurulu bu ilkeyi layıkıyla gerçekleştirebilmek için büyük gayret içerisinde. Bu çalışmalar sırasında fikirleri ve makaleleri ile bizlere katkıda bulunan değerli akademisyenlere, Diyanet personeline, yazılı ve görsel malzeme temini, yayına hazırlık, baskı ve tasarım süreçlerinde katkısı olan herkese şükranlarımızı sunuyoruz.

Allah'ın çalışmalarımızı boşa çıkarmaması ümidiyle...

HACDA ÇARŞI ZİYARETİ ve HEDİYELEŞME ÂDÂBI

Hac, kutlu çağrıya icabettir. Sevdiklerini geride bırakıp Sevgili'ye doğru yolculuktur. Çekilen çile ile beraber arınmak; Sevgili ile kurulan sevgiye dair irtibatır. Hac hayatta bir dönüm noktasıdır. Bu nokta-yı nazardan hacla ilgili her âdet bir ritü-

ele dönüşür. Hac, kişinin malından, zamanından, kendisinden özveride bulunmak suretiyle cömertliğini ifade eder. Bu cömertliğin yansımalarından biri de hac hediyeleridir. Adeta hediyeleşme ile eşdeğer olan hacda en büyük hediye Allah'a sunulan -hediye- kurban/hedy'dir.

Hediyeleşme alelade bir olgu olmayıp belli bir kültür ve görgünün ürünüdür. Hatta hediyeleşme sünnetin bir gereğidir. Kültürümüzde hediyeleşmeye büyük bir önem verilmiş, doğumdan düğüne, ev ziyaretinden sünnete kadar pek çok durum, hediyeleşme için fırsat olarak görülmüştür. Peygamber Efendimiz verilen/alınan hediye-

nin küçük ve büyüklüğüne bakılmaksızın hediyeleşilmesi gerektiğini ve hediyeğin gönüllerdeki kırgınlığı yok edeceğini ifade etmiştir.¹ Hac da hediyeleşme için bir fırsat olmakla beraber günümüzde hac hediyeleri hacılar için bir külfeti beraberinde getirmekte, kutsal mekânlarda hacı adaylarını ziyadesiyle meşgul ederek, hac ibadetinin huşûunu bozma derecesine ulaşmaktadır. Kültürümüzde, kutsal topraklarda bulunan ve oradan gelen her şeye büyük bir önem atfedilmektedir. Ülkemizde sıradan olan bir eşya kutsal topraklardan geldiği takdirde değer kazanır. Bir yazma ya da bir seccade kutsal top-

raklardan gelmişse o artık sıradan bir seccade ve yazmadan çok ötedir.

Hac ile ilgili değişik yörelerde farklı adetler görülmektedir. Bazı bölgelerimizde hacca gidemeyenler, zemzemle yıkansın diye kutsal topraklara kefenini gönderirken, bazıları yazmasını gönderir ki, namaz kılarken kutsal beldeden bir parça bulunsun üzerinde... En büyük mücadelesi taşlardan medet ummaya karşı olan bir Peygamberin ümmeti olarak, ibadet anlayışımızı gözden geçirmeyi gerektiren bir diğer davranış da kutsal topraklardan taş ve toprak ısmarlama davranışıdır.

Hediyeleşme alelade bir olgu olmayıp belli bir kültür ve görgünün ürünüdür. Hatta hediyeleşme sünnetin bir gereğidir. Kültürümüzde hediyeleşmeye büyük bir önem verilmiş, doğumdan düğüne, ev ziyaretinden sünnete kadar pek çok durum, hediyeleşme için fırsat olarak görülmüştür. Peygamber Efendimiz verilen/alınan hediyeğin küçük ve büyüklüğüne bakılmaksızın hediyeleşilmesi gerektiğini ve hediyeğin gönüllerdeki kırgınlığı yok edeceğini ifade etmiştir.

Kutlu yolculuğa hazırlık yapan hacı adayının, hac için gerekli olan para kadar, maddî imkânlarına göre alınacak hediyeler için de para ayırması zorunluluk haline gelmiştir. Kutsal yolculuk başlamadan çok önce evlerde telaş

başlar. Manevî yönden hazırlıklar yapılırken, örfî olarak da bazı hazırlıkların yerine getirilmesi gerekir. Eş-dost ziyaret edilir; mevlit okutulur; akraba ve komşular hacı adayına çeşitli hediyeler ile “uğurlar olsun”a gelirler. Havludan gömleğe, çoraptan yazmaya, şekerden çaya kadar, herkes yakınlık derecesi ve maddî imkânlarına göre çeşitli hediyeler getirir. Açıkça ifade edilmese de hediyelerin değeri hac dönüşünde beklenen hediye ile eşdeğerdir.

Zemzem ve hurma haccın vazgeçilmez ve biraz da kutsiyet atfedilen iki hediyesi olarak kabul edilir. Hac yolculuğunun Medine durağında hac alışverişi hurmayla başlar. Hac alışverişinde öncelikli olarak öğrenilmesi gereken, tezgâhlardaki hiçbir malın fiyatının sabit olmadığıdır. Fiyatı büyük ölçüde yapılan pazarlık belirler. Bundan dolayı pazarlık önem kazanır. Dolayısıyla hacıların gerek en doğal hediyeleri olan hurmada gerekse diğer alışverişlerinde

zaman zaman ihram yasaklarını zorlayan pazarlıklara giriştikleri görülür.

Alınacak hediyelerin listesi önceden tespit edilmiştir. Eldeki listede öncelikle hacdan önce hediye getiren kimselere götürülecekler yer alır. Alınacak hediye getirilen hediye-den daha az değerli olmaması gerekir. Zira daha az değerdeki bir hediye dedikodulara sebep olabilir. Listenin ikinci kısmında ise yakın akrabalara alınacak veya sipariş üzerine alınacaklar bulunur. Torun, yeğen veya kardeşin mutlaka istediği hediyeler vardır. Hac hediyeleri bu noktada bir rekabet ortamına dönüşür. Filan komşunun hacdan getirdiği hediyelerden orijinal ve güzel olanının alınması gerekir. Oysa ki, hediye gönülden kopup geldiği zaman anlamlıdır. Hele hac gibi bir ibadette rekabetin ortaya çıkması haccın manasına aykırı bir durumdur. Özellikle siparişte bulunan genç nesle haccın hakikatinin ne olduğu

anlatılarak, istenecek en güzel hediyein dua olacağı anlatılmalıdır.

Genel olarak ilerlemiş yaştaki hacı adayı hediye almak için çarşı-pazar dolaşarak bin bir güçlkle -zaman zaman kaybolarak- alışverişini yapmaya çalışır. Aslında hediyeler hacıların en önemli sorunlarından biridir. Çünkü bu adet onları hac esnasında hem meşgul etmekte, hem de onlara maddi külfet getirmektedir. Hatta hac öncesinde uğurlama ziyaretine gelenlerin getirdikleri hediyeler ve isimlerini tek tek liste yapan ve bu liste ile çarşı-pazar dolaşan hacı adayı ibadetlerini aksatıp, hediyeleri denkleştirmek için büyük sıkıntılar yaşamaktadır. 1992 yılında 353 hacı adayı üzerinde yapılan bir araştırmaya göre ibadetlerinin huşû'unu engellediği gerekçesi ile hacı adaylarından %36,83'ü hediyeleşme biçiminden rahatsızlığını dile getirmişlerdir. Yine aynı araştırmaya göre hediyeleşmeyi normal kabul edenlerin bir kısmı bunu sünnet olduğu, aradaki sevgi ve akrabalık bağlarını güçlendirdiği için hediye aldıklarını ifade etmişlerdir. Diğer büyük bir bölümü ise âdet olarak algılanması, eş-dost akrabanın beklenti içinde olması ve hediye götürmeyince ortaya çıkacak kırgınlıklardan dolayı hediyeleşmeyi zorunlu gördüklerini ifade etmektedirler.²

Zaman değiştiğçe hac hediyeleri geleneği de değişikliğe uğruyor. Öncelikle Türkiye'de de ciddi bir hac malzemeleri pazarı oluşmuş durumda. Artık hacı adayları pek çok hediyeyi hac mevsiminden önce alabiliyor. Bunun öncelikle hac ibadetinin huşusunun alışverişle bölünmemesi açısından oldukça faydalı olduğu söylenebilir. Buna milli servetin ülkemizde kalması da eklenebilir. Zira hac ticaretinden en karlı çıkan ülke-

ler başta Çin olmak üzere uzak doğu ülkeleri gözükmektedir. Ancak kutsal topraklardan alınan geleneksel hac hediyeleri yerini ülkemize göre oldukça ucuz olan uzak doğu menşeli elektronik alet ve hediyelere bırakmıştır. Hacı adayının geleneksel hediyelerin yerine modern hediyelere yönelmesinde daha çok bu hediyelere rağbet gösteren genç neslin etkisi olduğu söylenebilir. Hacı adayları sadece ziyarete gelen kimselere verilecek hediyelerin dışında kendisi ve ailesi için de ciddi miktarda hediyeler almaktadır.

Hacı adayı hacdan hediye getirmeyecek mi, kendine ve dostlarına bu kutlu olayın anısına bazı şeyleri hediye etmeyecek mi? Elbette edecektir. Bu onun en doğal hakkıdır. Hatta sünnetin bir gereğidir. Ancak haccın her anının bir ibadet olduğu şuurla hareket edilmesi gerekir. Burada bahsi geçen hediye zezem ve hurma gibi geleneksel hediye den ziyade hacı adayını zor duruma düşüren ve zaman israfı sayılabilecek çarşı-pazar gezmesini gerektiren hediyelerdir. Artık bir hediye den ziyade eziyete dönüşen gönülden kopan değil, bir zorunluluk olarak algılanan, hacı adayının ekonomik olarak sarsan hediyelerdir.

Hediyeleşirken hassas dengelere dikkat etmek gerekir. Maddî külfeti fazla hediyeler vermek suretiyle karşımızdaki insanı yük altında bırakmak, verilen her hediye nin karşılığını beklemek ve karşılığını beğenmeyince de her türlü dedikodu ve gıybeti mubah görmek yanlış bir davranıştır. Hediyeleşmede amaç sevgi paylaşımıdır ve hediye sadece bir araçtır bu bakımdan araç amacın önüne geçmemelidir. ■

Dipnotlar

1) Buhârî, Hibe 30; Müslim, Zekât 90; Tirmizî, Velâ 6. 2) Mehmet Bayyigit, Türkiye'de Hac Olayı, Ankara 1998, s.144.